

YOSHLARNING IJTIMOYILASHUVIGA INTERNET VA IJTIMOYIY TARMOQLARNING TA'SIRI

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.4.4.004>

*Kushakova Nargiza Islambaevna,
Nizomiy nomidagi TDPU "Amaliy psixologiya" kafedrasida o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada yoshlarning ijtimoiylashuviga internet va ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri masalalari ochib berilgan. Shuningdek, internetning ijobiy va salbiy tomonlari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Ayniqsa, hozirgi tahlikali zamonda internet tarmog'i orqali tarqatilayotgan yoshlar ongiga salbiy ta'sir etuvchi ma'lumotlar, turli buzg'unchi g'oyalar, ijtimoiy normalarga zid bo'lgan materiallar, o'smirlar xulq-atvorida og'ishishga sabab bo'luvchi omillar borasida ilmiy-nazariy ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar. O'smir shaxsi, globallashuv, internetga tobelik, ijtimoiylashuv, ijtimoiy tarmoqlar, g'oyaviy-mafkuraviy immunitet, axborot, virtual muloqot, psixologik ta'sir.

ВЛИЯНИЕ ИНТЕРНЕТ И СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В СОЦИАЛИЗАЦИИ МОЛОДЕЖИ

*Кушакова Наргиза Исламбаевна,
Преподаватель кафедры «Практическая психология»
ТГПУ имени Низами*

Аннотация. В статье раскрыты вопросы влияния интернета и социальных сетей на общественность молодежи. Также приведены сведения о положительных и негативных аспектах интернета. Приведены материалы и научно-теоретические данные, оказывающие негативное влияние на сегодняшний день на сознание молодежи, распространяемые через Интернет, различные деструктивные идеи, материалы, противоречащие социальным нормам, факторы, вызывающие отторжение в поведении подростка.

Ключевые слова: Личность подростка, глобализация, интернет-зависимость, общественность, социальные сети, идеологический иммунитет, информация, виртуальный диалог, психологическое воздействие.

THE EFFECT OF THE INTERNET AND SOCIAL NETWORKS ON THE SOCIALIZATION OF YOUTH

*Kushakova Nargiza,
TSPU named after Nizami, Teacher of «Practical Psychology»*

Annotation. The article discusses the impact of the Internet and social networks on the socialization of young people. It also provides information on the pros and cons of the Internet. In particular, the article contains information that has a negative impact on the minds of young people, various destructive ideas, materials that contradict social norms, and lead to deviations in the behavior of adolescents in today's dangerous world. Scientific and theoretical information about the factors is given.

Keywords. Adolescent personality, globalization, Internet addiction, socialization, social networks, ideological immunity, information, virtual communication, psychological impact.

Bugungi globallashuv davrida zamon talablariga hamohang yashayotgan yosh avlodning internetga tobeligi alohida ahamiyatga ega bo'lgan masalalardan biridir. Hozirda deyarli barcha xonadonlarda internetga ulangan shaxsiy kompyuterlar mavjud bo'lib, ulardan o'smir-yoshlar keng foydalanib kelishmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar bolalar, o'smirlar va yoshlar hayotida juda

muhim o'rin egalladi. Aksariyat bolalar monitor oldida juda ko'p vaqt o'tkazadilar, bu esa ularning ta'biricha, fikrlari va dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi. Bugungi dunyoda Internet butun dunyoni va inson hayotining barcha sohalarini qamrab oldi. Shu boisdan ham endilikda hayotimizni ushbu manbasiz tasavvur qilish juda qiyin.

Hozirgi kunda yoshlarning ijtimoiylashuviga internet va ijtimoiy tarmoqlar jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Internet insonlar hayot tarzini soddalashtiradi hamda ular uchun ko'p imkoniyatlar eshigini ochadi. Shuningdek, o'qish va ishdagi ham katta yordam beradi. Kishilar qisqa fursat ichida ma'lum bir mavzu bo'yicha o'zini qiziqtirgan har qanday ma'lumotni olishi, bir necha soniya ichida dunyoning istalgan nuqtasiga murojaat qilishi mumkin. Internet insoniyatga katta imkoniyatlar beradigan ajoyib kashfiyotdir.

Shuni alohida qayd etish joizki, internetning ham ijobiy, ham salbiy tomonlari bor. Internetda, ayniqsa, yosh avlod ongiga salbiy ta'sir etuvchi ma'lumotlar juda ko'pchilikni tashkil etadi. Hozirgi tahlikali zamonda internet tarmog'i orqali tarqatilayotgan g'arazli ma'lumotlar, turli buzg'unchi g'oyalar, odob-axloqni yemiruvchi manfur illatlar har bir ongli kishini tashvishga solishi aniq. Keyingi paytlarda internet bilan bog'liq buzg'unchiliklar, global tarmoqdan qabih maqsadda foydalanayotganlar ko'payib bormoqda. Oqibatda, zalolatga boshlovchi elektron nashrlar va videolavhalar keng yoyilmoqda. G'alamis kimsalar yoshlarni o'z tuzoqlariga ilintirishda internetdan ustalik bilan foydalanmoqda. O'zlarini "yaqin do'st" yoki "hidoyatga chorlovchi" sifatida tanitib, yoshlarni to'g'ri yo'ldan chalg'itmoqda. Aslida, ularning din va shariat haqida umuman ilmlari yo'q, faqatgina to'lda boshidan yodlab olganlarini takrorlashdan nariga o'tmaydilar. Boshqa tomondan qaraganda, ular bu johilligi bilan boshqalarni ham jar yoqasiga tortayotgani va kimningdir nog'orasiga o'ynayotganini bilmaydilar. Bundaylar avval din-u diyonat, ibodat, jannat haqida turli jozibali so'zlarni gapirib, g'o'r yoshlarni yo'ldan urib, oxir-oqibatda, razolat qurboniga aylantirmoqda. Internetdan olingan narsa to'g'ri, ishonchli va zararsiz ekanini bilish kerak. Yaxshi-yomonning farqiga bormagan yoshlar internet orqali tarqatilgan har qanday ma'lumot-xabarlarini haqiqat deb qabul qilayotgani jiddiy xavotirga soladi. Bundan tashqari o'smirlar internetda ko'p vaqt sarflashi hisobiga ularda kitob o'qishni xohlamaslik, shuningdek, chat va forumlarda virtual muloqot bilan cheklanishlari tufayli ularning ijtimoiy doirasi kamayishi, kompyuter o'yinlariga haddan tashqari va ba'zan kuchli ishtiyoq bilan namoyon bo'ladigan tajovuzkorlik holatlari ko'payib bormoqda. Bularning barchasi shaxsning bosqichma-bosqich tanazzulga uchrashiga olib keladi, chunki o'z tengdoshlari bilan muloqot qilishda qiynalayotgan, asotsial o'smirlar jamiyatdagi muammolarni yanada kuchaytiradi.

Shu o'rinda "Internet" tushunchasining mohiyatiga alohida to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq. Internet global kompyuter tarmog'i bo'lib, u World Wide Web deb ham ataladi. Mazkur zamonaviy manba orqali bugungi kunda kinoteatr yoki san'atkorlar konsertiga borish, kutubxonada o'tirish, bozor yoki savdo markazlarida xaridlar bilan ovora bo'lish shart emas, balki kompyuter qurilmasidagi monitor oqali barcha kerakli ma'lumotlarni olish imkoniyati mavjud.

Ko'pgina yoshlar uchun internetdan ko'ngilochar vosita sifatida foydalanadi, uning qimmatli bilimlar manbayi ekanligi hamda o'quv faoliyatida yordamchi qurolligi ikkinchi o'ringa tushib qoladi. Sarhadsiz internet dunyosiga kirgan shaxs vaqt, umr g'animat ekanini doimo yodda saqlamog'i lozim. Zero, bu global tarmoq bepoyon hududlarga ega bo'lib, unda inson adashib soatlab, kunlarini samarasiz o'tkazib yuborishi mumkin. Bugungi shiddatli globallashuv davrida yoshlar ong-u shuurini internet orqali kirib kelayotgan zararli g'oya va ta'sirlardan samarali va ishonchli himoyalash tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa o'qituvchilar, ma'naviyat targ'ibotchilari, ota-onalardan yanada hushyor va ogoh bo'lishni, yosh avlodning g'oyaviy-mafkuraviy immunitetini mustahkamlash borasidagi ishlar ko'lamini yanada kengaytirishni talab qiladi. Shunga qaramasdan, ayrim o'smirlar kompyuter va internetdan ta'limiy maqsadlarda foydalanishadi.

O'smirlar tomonidan o'ynaladigan turli o'yinlar shunchaki qiziqarli mashg'ulot bo'lishi bilan bir qatorda, ayrimlari ularning hayoti va salomatligiga jiddiy xavf solishi mumkin. Ko'plab saytlar o'smirlar va yoshlarning balog'at yoshida kuzatiladigan psixologik va emotsional o'zgarishlar, xulq-atvoridagi o'ziga xosliklardan unumli foydalanib, yaqin insonlari bilan nizoli

vaziyatlarga duch kelganda va ruxsat etilmagan saytlarga kirishga moyilligi yuqori bo'lgan paytda o'zlariga jalb qiladi.

Internet mavhum hodisa bo'lib, uning o'smirlarga ta'siri ham xuddi shunday noaniqdir. Bu esa uning chegaralari yo'qligi sabab salbiy oqibatlariga olib keladi, ya'ni o'smirlarni ijtimoiy normalarga zid bo'lgan turli axborot va ma'lumotlardan himoya qila olmaydi. Foydali ma'lumotlar bilan bir qatorda, g'iyohvand moddalar, o'z joniga qasd qilish holatlari, terrorchilar harakatlari, pornografiya materiallari mavjud bo'lib, ular hali ma'naviy qadriyatlar to'la shakllanmagan yoshlar uchun katta xavf tug'diradi. Jumladan, barchaga ma'lum bo'lgan internetdagi shov-shuvli o'yinni bunga yorqin misol sifatida olish mumkin, ya'ni «Moviy kit» deb ataluvchi mazkur o'yin muhokamalarsiz bajarishni talab qiladigan provokatsion vazifalar, o'smirlarni yakunida o'z joniga qasd qilishga undovchi shafqatsiz ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi. Unda ishtirok etish psixologik immuniteti sust bo'lgan ko'plab bolalarning hayotiga zomin bo'ldi.

Kattalar tomonidan to'g'ri nazorat qilinmasa, yoshlar ijtimoiy tarmoqda salbiy axborot va psixologik ta'sirlar natijasida manipulyatsiya obyektiga aylanadi. Yoshlarning axborot urushi quroli sifatida foydalanilishi, ommaviy norozilik aksiyalariga jalb etilishi odatiy hol emas. Bolaning ijtimoiy tarmoqlar orqali ekstremistik guruhlariga, faoliyati g'ayri ijtimoiy, noqonuniy, shu jumladan, jinoiy harakatlarni sodir etishga qaratilgan buzg'unchi diniy tashkilotlarga jalb qilish ehtimoli bola uchun alohida xavf hisoblanadi. Bularning barchasi o'sib kelayotgan yosh avlodlar uchun jiddiy salbiy oqibatlariga sabab bo'ladi.

Internetning o'smirlarga ijobiy ta'sirlari ham mavjud bo'lib, ular sirasiga ilmiy-ma'rifiy ma'lumotlarni qidirish va ulardan samarali foydalanish kabilarni kiritish mumkin. Shuningdek, internet orqali insonlar uzoq vaqtdan beri ko'rmagan eski do'stlarini topishi, ish qidirishi kabi imkoniyatlarga ega. Millionlab imkoniyati cheklanganlar masofadan turib ishlashi hamda do'stlari bilan muloqot qilishi mumkin. Internetda barcha turdagi adabiyotlarning ulkan kutubxonalari mavjud, birinchi navbatda, ilmiy adabiyotlar muhim ahamiyatga ega. Darhaqiqat, internet haqiqatan ham eng katta ma'lumotlar to'plamidir. Internetdan ko'p narsalarni o'rganish, kasb-hunar egallash yoki insonlar o'z mahoratini yanada yuqori darajaga ko'tarish imkonini beradi. Internet imkoniyatlari deyarli cheksiz bo'lishiga qaramay, "World Wide Web" hech qachon do'stlar bilan birga bo'lish va jonli muloqotning xursandchiliklaridan bahra olishning o'rnini bosa olmaydi.

Internet ta'sirining salbiy tomonlari shundaki, unda yoshlar uchun ayanchli oqibatlarni keltirib chiqaradigan turli ma'lumotlar o'rin olgan. Jumladan, suitsidga da'vat etuvchi, g'iyohvand moddalar, spirtli ichimliklarni targ'ib qiluvchi, turli terrorchilik harakatlarini sodir etishga undovchi guruhlar har xil saytlarda faol bo'lishadi. Bunday saytlarga a'zo bo'lgan kishilar o'z joniga qasd qilishi, sovuq qurollar va g'iyohvand moddalarni sotib olishi hamda ulardan qanday foydalanishni o'rganib olishi mumkin. O'smirlar esa bunday toifadagi ma'lumotni tezda o'zlashtirib oladi.

Darhaqiqat, bugun axborot chunonam ko'p va tez kirib kelayaptiki ularni "hazm" qilish uchun teran tafakkur va keng dunyoqarash talab etiladi. Ayniqsa internet olami farzandlarimiz e'tibori va qiziqishini tortib borayotgan bugungi davrda ayrim kompyuter o'yinlari haqida ham shunday misollarni ketirish mumkin. Mutaxassislar ma'lumotlariga ko'ra, internet orqali tarqatiladigan kompyuter o'yinlarining 49 foizi sezilarli darajada zo'ravonlik va yovuzlik ko'rinishiga ega, 41 foiz jangari (turli otishmalar va portlashlarga asoslangan) o'yinlarda esa o'yin qahramoni o'z maqsadiga yetishish uchun shunday zo'ravonlik va yovuzlik sodir etadi. 17 foiz o'yinlarda ana shu zo'ravonlik va yovuzlikning o'zi bosh maqsad hisoblanadi. Turli jangovar, mentalitetimizga mos bo'lmagan, ba'zan qahramonlik vahshiylikka o'tib ketadigan bu kabi o'yinlar o'smirlar axloqiy-estetik tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bir qarashda ular oddiy o'yindek ko'ringani bilan zo'ravonlik g'oyalari, yovuzlik kayfiyatini uyg'otishi juda ko'p salbiy oqibatlariga olib kelgani xususida hayotiy misollar ko'plab topiladi.

Internet saytlarida yoshlarga kuchli ta'sir etuvchi axborotlarni quyidagicha tasniflash mumkin. Birinchi toifadagi axborotlar sirasiga yot, buzg'unchi g'oyalar (diniy ekstremizm va terrorchilik g'oyalari, millatchilik, irqchilik, sadizm kabilar)ni kiritish mumkin. Ikkinchi

toifadagi axborotlar esa G'arb hayot tarziga xos, o'zbek mentalitetiga zid odatlar va ko'nikmalarni targ'ib etadi. Bu ayniqsa, G'arb yoshlarining kiyinishi, odatlarini targ'ib qiluvchi maqolalar, kliplar, filmlarda yaqqol namoyon bo'ladi. Uchinchi toifaga esa pornografik axborotlarni kiritish mumkin. To'rtinchi toifaga esa hali tekshirilmagan, o'z isbotiga ega bo'lmagan turli hujumkor axborotlarni kiritish mumkin. Internet saytlaridan tarqatilyotgan bu kabi yot g'oyalar va axborotlarni yoshlar tomonidan qabul qilinayotganligi va uning oqibatlari jahondagi barcha mamlakatlari xalqini ham tashvishga solmoqda. Yoshlarimiz ongini egallashga qaratilgan har qanday xatti-harakatlarga, milliy manfaatlarimizga raxna solishga, ma'naviyatimizga tajovuz qilishga, umrimiz mazmuni bo'lgan tarixiy xotiramizni buzishga urinayotgan g'arazli kuchlarga qarshi doimo ogoh turishimiz darkor. Ana shundagina insonlarni hech kim, hech narsa o'zi tanlagan yo'lidan ortga qaytara olmaydi va ular ko'zlagan ulug'vor maqsadlariga yetishiga zamin hozirlaydi.

Yurtimizga olomoncha madaniyat asosan internet tarmog'i orqali kirib kelyapti. Bu hol odob-axloq, milliy va diniy qadriyatlarga hurmat pasayishi kabi ko'plab noxushliklarni keltirib chiqaryapti. Yoshlarning hayosizlarcha kiyinishi, tanalariga rasm chizdirishi, quloq va burunlarini teshib, "zirak" taqib olishlari, qiz bolalarning o'g'il bolalarga o'xshab kiyinishi kabi "moda" unsurlari aynan internet orqali yoyilyotgani aniq. Internetdagi g'oyaviy tuzoqlar go'yo madaniyatga o'xshashi va yoshlarga moydek yoqishi bilan ham xatarlidir. Insoniy axloqda ters olomoncha madaniyat ayrim yoshlar ongiga chang solib, ma'naviyat kushandasi aylanmoqda. Achinarlisi, mazkur "madaniyat" ta'siriga berilib qolganini yoki uning qurboniga aylanayotganini ko'pincha yoshlar o'zlari sezmaydi. Global axborot tizimidagi xabarlarni "filsiz" qabul qilish oqibatida yoshlar ongi zaharlanmoqda. Masalan, biror kerakli ma'lumotni olish maqsadida saytga kirgan yoshlarning "falanchi mashhur shaxs halokatga uchradi" kabi shov-shuvli e'longa ko'zi tushadi va beixtiyor uni ochadi. U yerda esa yana bir sayt ochiladi va unda aldamchi xabarlar davomini o'qiydi. Shu tariqa g'or yoshlar g'alamislarning tuzog'iga ilinadi. Bunday jirkanch "madaniyat" ta'siriga berilgan o'smir loqayd, hayotga yengil-yelpi qaraydigan, yurt ravnaqi va xalq tinchligiga befarq kimsa bo'lib ulg'ayadi. Shuningdek, olomoncha madaniyat tuzog'iga ilingan bolalar inson istagan ishini qilaverishi mumkin, deb biladi, ya'ni o'taketgan manqurtga aylanib qoladi. Ijtimoiy tarmoqlarning oila va jamiyat barqarorligiga solayotgan eng katta tahdidlaridan yana biri – ulardagi muloqotlar sababli ko'plab tinch-totuv oilalar barbod bo'lib ketayotganidir. Farzanding istiqbolini, yorqin kelajagini istaydigan har bir ota-ona tarbiya masalasiga jiddiy e'tibor bermog'i zarur.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar asosida bugungi kun yoshlari uchun quyidagi takliflar berish mumkin: hech qachon notanish kishilar tomonidan yuborilgan elektron pochta xabarlarini ochmaslik lozim, chunki bunday fayllar barcha ma'lumotlarga zarar yetkazuvchi viruslar yoki kompyuter tizimlariga salbiy ta'sir etuvchi har qanday dasturlarni o'z ichiga olgan bo'lish ehtimoli mavjud. Shuningdek, kompyuter va shaxsiy qurilma parollarini doimo ehtiyotkorlik bilan saqlash, o'zgalarga ma'lum qilmaslik kerak. Hech qachon keraksiz xabarlar, takliflarga javob bermaslik, bunday holatlar tez-tez takorlansa, ota-ona yoki yaqin qarindoshlarga xabar berish lozim. Doimo esda tutish keraki, agar notanish insonlar ko'p miqdordagi mukofot pulini yutganligingizni ta'kidlashsa hamda buning uchun plastik karta ma'lumotlarini so'rashsa, bu firibgarlikning bir ko'rinishi hisoblanadi. Har doim «faqat 18 yoshdan oshganlar uchun» qabildagi saytlarga kirmaslik maqsadga muvofiq. Saytlardagi bunday ogohlantirishlar o'smirlarning himoyasi uchun maxsus yaratilgan bo'ladi.

Xulosa tarzida shuni ta'kidlash mumkinki, internet insonlar hayotida muhim rol o'ynaydi va hozirgi vaqtda turmush tarzimizni usiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Bu holatni ijobiy yoki salbiy deb atash qiyin bo'lib, unga faqat kishilar hayotida undan qanday foydalanishiga qarab baho berish mumkin. Zero, agar u inson internetga qaramlikni yoki sog'likka zarar yetkazishni tanlasa, kelajakda uning hayoti va faoliyatida ham salbiy holatlar paydo bo'ladi. Aksincha, internetni ijobiy maqsadlarda ishlatish shaxs taraqqiyotida muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. G'oziyev.E.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2002.
2. V.Karimova, F.Akromova, N.Lutfullayeva. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent, 2011, 154 b.
3. V.M.Karimova. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent, 2007.
4. Internet manbalari:
 - www.ziyonet.uz;
 - www.edu.uz.